

І. І. Дерейко

Празьке повстання 1945

ПРАЗЬКЕ ПОВСТАННЯ 1945 — антигітлерівське повстання 5—8 травня 1945 в окупованій нацистською Німеччиною столиці Чехії. Ініційоване лояльним до еміграційного уряду [Е. Бенеша](#) підпільним рухом «Народна оборона» (керівники — колишні офіцери чехословацької армії) та промосковською Чеською національною радою (створена у квітні 1945 у визволеному радянськими військами м. Кошице, нині Словаччина; 8 із 12-ти членів ради — члени Комуністичної партії Чехословаччини).

Повстання, заплановане на 7 травня 1945, фактично розпочалося раніше внаслідок стихійних виступів у деяких чеських містах, спричинених фальшивим повідомленням про капітуляцію Німеччини. 1—5 травня 1945 такі виступи відбулися у Пршерові, Німбурку, Подєбрадах, Нові-Біджові, Семілі, Ломніцах, Турнові, Кладно, Пльзені (здебільшого придушені окупантами). У Празі повстання готувало міське командування «Народної оборони» (т. зв. комендатура «Бартош»), якому вдалося налагодити співпрацю з більшістю чеських воєнізованих формувань окупаційного режиму в столиці (насамперед поліцією і службою боротьби з наслідками бомбардувань — «Luftschütz»). Їх використали як основну ударну силу повстання. Внаслідок залучення добровольців із цивільного населення і ветеранських організацій чеських військовиків сили повстанців зросли з наявних перед виступом 7,5 до бл. 30 тис. бійців.

Керівники повстання домовилися з генерал-майором С. Буняченком, командиром 1-ї дивізії ЗС Комітету визволення народів Росії («Русская освободительная армия» — РОА), що рухалася в напрямку на м. Лінц (Австрія) для об'єднання з рештою підпорядкованих генерал-лейтенанту [А. Власову](#) формувань. На той момент з'єднання (бл. 22 тис. осіб) номінально мало статус союзника Німеччини і знаходилося в оперативному підпорядкуванні групи армій Вермахту «Центр» (командувач — генерал-фельдмаршал Ф. Шернер). Проте після невиконання С. Буняченком наказу про висування дивізії на фронт у район м. Брно (нині Чехія) та ігнорування наступного наказу про роззброєння, добровольці опинилися у стані озброєного нейтралітету з нацистами.

На офіцерській раді 4 травня прийнято рішення про участь у повстанні, 5 травня, поки празька радіостанція була у руках чехів, цю інформацію озвучено в ефірі. Від початку

повстанцям протистояв лише німецький гарнізон Праги із частин 31-ї добровольчої дивізії СС, 539-ї стаціонарної дивізії Вермахту та низки окремих підрозділів (загальна чисельність — до 10-ти тис. осіб). На першому етапі чехам вдалося захопити радіостанцію та кілька військових складів, блокувати німецькі частини у місцях їхнього базування за допомогою бл. 1,6 тис. барикад, споруджених по всьому місту напередодні і протягом 5 травня.

На допомогу гарнізону прийшли дислокована в Бенешові дивізійна група СС «Валленштайн» та частини 6-ї танкової армії СС, які відступали з-під Відня, зокрема полки 2-ї танкової дивізії СС «Райх», що почали відтісняти чеські підрозділи. Увечері 5 травня до боїв долучилися 4 полки дивізії С. Буняченка, які протягом наступних днів вибили німецькі війська з ключових об'єктів Праги й забезпечили ефективну оборону міста від ударів ззовні. Незважаючи на це, емісарам А. Власова не вдалося отримати жодних політичних дивідендів від допомоги повстанню, гарантій безпеки для солдатів РОА чи бодай укладення письмової угоди про співпрацю з Чеською національною радою. 7 травня командування ЗС Комітету визволення народів Росії отримало інформацію про те, що 3-я американська армія генерала Дж. Паттона припинила просування на територію Чехії, натомість із двох боків до міста наближаються моторизовані частини радянських [Першого Українського фронту](#) і [Другого Українського фронту](#) (після звістки про початок повстання на 2 дні раніше запланованого терміну розпочато Празьку наступальну операцію).

У ніч на 8 травня 1-а дивізія припинила бойові дії і почала відступ у західному напрямку для здачі в полон американським військам. Того ж дня внаслідок зміни розкладу сил Чеська національна рада пішла на перемовини із нацистами й прийняла капітуляцію німецького гарнізону з наданням йому права вільного виходу із міста з усім озброєнням. 9 травня услід за частинами РОА, Вермахту і військ СС, що відступали, до Праги увійшли частини 3-ї та 4-ї гвардійських танкових армій генерал-полковників [Д. Лелюшенка](#) і [П. Рибалка](#). 11 травня 1945 війська 1-го, 2-го Українських фронтів та *Четвертого Українського фронту* вийшли на лінію Хемніц—Карлові Вари—Пльзень і зустрілися з частинами 3-ї американської армії. У ході П. п. 1945 німецькі армія та СС втратили убитими бл. 1 тис. вояків, повстанці — понад 1,6 тис. осіб, 1-а дивізія ЗС Комітету визволення народів Росії — 300 осіб. Крім цього, у місті залишилися 198 важкопоранених та до 500 дезертирів із РОА, більшість з яких були страчені або вивезені у невідомому напрямку радянськими військами. Також у ході боїв і каральних акцій обох сторін загинули до 1,5 тис. пражан чеської національності та невстановлене число цивільних німців (містяни, медперсонал, допоміжні служби Вермахту).

Рекомендована література

1. Артемьев В. Первая дивизия РОА: Материалы к истории освободительного движения народов России (1941—1945). Онтарио, 1974;

2. T. Jakl. Czechy 1945. Warszawa, 1997;
3. Дробязко С. Под знаменами врага: Антисоветские формирования в составе германских вооруженных сил 1941—1945 гг. Москва, 2004;
4. Александров К. Армия генерала Власова 1944—1945. Москва, 2006;
5. Z. Roučka. Skončeno a podepsáno: Drama Pražského povstání. Plzeň, 2003;
6. I. Lukes. On the Edge of the Cold War: American Diplomats and Spies in Postwar Prague. Oxford, 2012.

Бібліографічний опис:

Празьке повстання 1945 / І. І. Дерейко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890248>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).